

Aleksandra KRUSZEWSKA

*Akademia im. Jana Długosza  
w Częstochowie*

Wielkim kunsztem wykazuje się nauczyciel, który potrafi sprawić,  
że twórcze wyrażanie siebie i nabywanie wiedzy staje się źródłem radości.  
A. Einstein

## **Kompetencje progowe i wyróżniające studentów specjalności: wczesna edukacja dziecka — doniesienie z badań**

**Abstract: Threshold and Distinctive Competencies of Students of Early Child Education — Research Evidence**

The article presents results of the study conducted among graduates of Early Child Education at the Faculty of Pedagogy, which concerned their self-assessment within the scope of acquired competencies and communication skills. Students who completing the cycle of teacher training will perform a profession of public trust in the future. The teachers' professionalism, their value and professional preparation depend on skills and competencies acquired during the whole period of their studies and on practising these skills in the course of their professional career.

**Key words:** teacher's competencies, type of competencies, threshold and distinctive competencies

**Słowa kluczowe:** kompetencje nauczyciela, rodzaje kompetencji, kompetencje progowe i wyróżniające

### **Zamiast wstępu**

Zawód nauczyciela to jeden z najtrudniejszych zawodów. Powinien cieszyć się dużym zaufaniem i szacunkiem społecznym. Posiadanie przez nauczycieli umiejętności pedagogicznych, a nade wszystko różnego rodzaju kompetencji, jest w dzisiejszych czasach warunkiem koniecznym. Nauczyciel wczesnej edukacji musi być profesjonalistą, osobą odpowiedzialną i staranną. Współczesna edukacja potrzebuje nauczycieli efektywnych, dlatego adepci powinni być w pełni przekonani o tym, że dobrze wybrali kierunek studiów, i świadomi, że jest to zawód wyjątkowy. To od ich „umiejętności, talentu pedagogicznego, mą-

drości będzie zależała przyszłość uczniów, ich rozwój psychofizyczny, charakter, indywidualność, a nawet szczęście w życiu osobistym. Jednak, żeby osiągnąć sukces w tej profesji, należy m.in. zdobyć rzetelną, interdyscyplinarną wiedzę teoretyczną z zakresu nauk humanistycznych, umieć wykorzystać ją w praktyce, uzyskać pożądane kompetencje pedagogiczne” (Szkolak, 2014, s. 3).

Poniższy tekst i przeprowadzone badania zainspirowane zostały lekturą książki Iwony Czaji-Chudyby i Bożeny Muchackiej, które przedstawiają czynnych nauczycieli „w lustrze pedagogicznych oczekiwań” (2016, s. 13–96).

### **Kompetencje nauczyciela i jego przygotowanie pedagogiczne**

Potoczne powiedzenie „Bodajbyś cudze dzieci uczył!” brzmi jak klątwa i oznacza, że „nie ma nic gorszego niż praca nauczyciela”. Nie jest to prawda, zawód nauczyciela przynosi bowiem dużo satysfakcji i zadowolenia. Nie mogą go jednak wykonywać wszyscy, bo nie jest łatwy i wymaga predyspozycji, szczególnie psychicznych. Ważne jest, aby przyszłymi nauczycielami stawali się ci, którzy są do tej profesji „powołani”.

Istnieje różnica pomiędzy kwalifikacjami pedagogicznymi a kwalifikacjami nauczycielskimi. W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 10 września 2002 r. czytamy, że przygotowanie pedagogiczne to „nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej, nauczanych w powiązaniu z kierunkiem (specjalnością) kształcenia i praktyką pedagogiczną — w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin, oraz odbycie pozytywnie ocenionych praktyk pedagogicznych w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin” (za: Czaja-Chudyba, Muchacka, 2016, s. 119).

Można zaryzykować stwierdzenie, że zawód nauczyciela jest misją. Na czym polega zatem rola nauczyciela?

A. I. Brzezińska uważa, że:

Rola nauczyciela to jedna z najtrudniejszych ról zawodowych. Z jednej bowiem strony jego zadaniem jest występowanie wobec kolejnych pokoleń uczniów w roli strażnika tradycji, źródła podstawowej — by nie rzec „klasycznej” — wiedzy z danego obszaru wiedzy, instruktora w zakresie umiejętności uznanych w tym obszarze za sine qua non, czyli kogoś, kto ukazuje trwanie i dba o ciągłość. Z drugiej natomiast strony — niezależnie od tego, ile nauczyciel ma lat, jak długo jest nauczycielem, jakie jest jego merytoryczne przygotowanie do bycia nauczycielem tego właśnie przedmiotu — oczekuje się od niego wprowadzania uczniów w zmieniający się świat z niezbędnymi do tego kompetencjami, wymaga się od niego pracy nad kompetencjami kluczowymi (cokolwiek to znaczy), przygotowania uczniów do radzenia sobie w świecie coraz bardziej zmieniającym się, otwierającym się na nowe obszary, coraz bardziej mobilnym i coraz trudniejszym do przewidzenia. I co ważne — w świecie, w którym dla dzieci, młodzieży i młodych dorosłych rzeczywistość fizyczna, realna staje się tak samo ważna, jak rzeczywistość wirtualna (2008, s. 35).

Pamiętać trzeba, że nauczycielki edukacji elementarnej, a w szczególności przedszkolnej, mają do spełnienia jedną z najważniejszych ról — kształtują i rozwijają trzon przyszłej osobowości małego człowieka. Pedagog nie może być jedynie dydaktykiem koncentrującym się na zrealizowaniu programu wychowania przedszkolnego, powinien być osobą, która bierze odpowiedzialność za rozwój i wychowanie każdego dziecka (Smak, 2006, s. 7).

Dobry nauczyciel wychowania przedszkolnego/klas I–III powinien zatem oprócz cech osobowościowych, umiejętności i wiedzy, zarówno teoretycznej, jak i praktycznej, mieć również kompetencje.

We współczesnej literaturze pedagogicznej pojęcie kompetencji definiowane jest w różny sposób. Najprościej mówiąc, kompetencje to pewne zdolności, umiejętności robienia czegoś efektywnie oraz zakres wiedzy i umiejętności danej osoby (zob. Przybylska, 2012). Codziennie każdy z nas działa dwutorowo: nabywa kompetencje i je wykorzystuje. Nie są to cechy stałe, zmieniają się wraz z rozwojem życiowym i zawodowym człowieka.

W. Okoń zauważa, że w pedagogice kompetencja stanowi podstawowy warunek wychowania i określa ją jako „odpowiedzialność, zgodność, uprawnienie do działania” (2004, s. 185). K. Sajdak twierdzi, że kompetencje nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej wpisują się w obszar profesjonalnych kompetencji do nauczania rozumianych jako złożone dyspozycje osobowościowe budowane na etyce, profesjonalnej wiedzy, umiejętnościach działania i rozwijania własnej praktyki (por. Sajdak, 2013, s. 203).

Wspomniane kompetencje można przypisać wielu zawodom. Z wielości podziałów i kategorii kompetencji funkcjonujących w nauce wybrano te najważniejsze dla przyszłego nauczyciela.

Wyzwania przyszłości dotyczące nauczycieli edukacji elementarnej XXI w. wymuszają na nich opanowanie umiejętności krytycznego oglądu siebie, świata oraz siebie w świecie. Do kompetencji nauczyciela zalicza się budowane na podstawie wiedzy technicznej kompetencje techniczne, do których należą kompetencje postulacyjne, metodyczne i realizacyjne, oraz kompetencje praktyczno-moralne, w których mieszczą się kompetencje interpretacyjne, moralne i komunikacyjne (Samborska, 2014, s. 41–43).

Według D. Golemana istnieją dwie grupy kompetencji zawodowych: „kompetencje progowe, takie jak wiedza i umiejętności specjalistyczne, oraz kompetencje wyróżniające, takie jak motywacja, zaangażowanie, umiejętność kierowania i wpływania na ludzi, czyli kompetencje emocjonalno-społeczne. Umożliwiają one wykorzystanie kompetencji progowych, podnosząc efektywność pracy. Należy zatem przypuszczać, iż sukces zawodowy nauczycieli będzie modyfikowany przez obydwie typy zdolności” (za: Przybylska, 2006, s. 88).

Należy podkreślić, że współcześnie, już na etapie edukacji przedszkolnej, zwraca się szczególną uwagę na znaczenie kompetencji nauczycieli w wychowa-

niu i edukacji dzieci, których wpływ na dalszy ich rozwój jest nie do przecenienia (zob. Nazaruk, Klim-Klimaszewska, 2017, s. 524–532).

### **Z badań nad kompetencjami i komunikacją przyszłych nauczycieli**

Badania ankietowe przeprowadzone zostały na przełomie czerwca i lipca w roku akademickim 2016/2017 wśród studentek specjalności: wczesna edukacja dziecka, w Instytucie Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej, na Wydziale Pedagogicznym Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

Celem badania było ustalenie, jak studentki, przyszłe nauczycielki edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, oceniają swoje przygotowanie do zawodu.

W badaniu wzięło udział 120 studentek studiów stacjonarnych i niestacjonarnych I i II stopnia, podzielonych na dwie grupy — 72 osoby ukończyły w roku akademickim 2016/2017 studia licencjackie (grupa pierwsza), a 48 miało przystąpić do egzaminu magisterskiego (grupa druga).

Przed wypełnieniem ankiety przeprowadzono wykłady i rozmowy ze studentkami dotyczące kompetencji nauczyciela. Ponadto wyjaśniono cel badania i sposób wykorzystania wyników. Użyto dziesięciopunktowej skali (przy założeniu, że 1 to najniższa ocena, a 10 najwyższa). Studentki zostały poproszone o wyrażenie opinii na temat własnych kompetencji zawodowych i dokonanie samooceny. Ankieta zawierała 36 pytań, a na potrzeby niniejszego artykułu analizie poddano 11 z nich.

Założono, że wystąpią różnice w przygotowaniu absolwentek studiów I i II stopnia. O dwa lata dłuższe studia, więcej godzin spędzonych na praktykach w przedszkolu i szkole, pełniejsze przygotowanie merytoryczne i metodyczne miały dawać pierwszeństwo przyszłym magistrów pedagogiki.

Bardzo bliska relacja między nauczycielem w przedszkolu czy nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej a dzieckiem pozwala na skuteczne kształtowanie osobowości. „Nauczyciel jako osoba szczególnie znacząca dla dzieci przedszkolnych i młodszych uczniów wywiera silny wpływ na ich postawy i zachowania” (Leszcz-Krysiak, 2016, s. 267).

Przed wszystkim poproszono studentki o ocenę własnej wiedzy i umiejętności, które pozwolą im na prowadzenie zajęć z dziećmi w sposób kompetentny. Co to znaczy? Chodzi tu o ogólną wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii dziecka, teorii wychowania, metodyki pracy wychowawczej itp. Niebagatelną rolę odgrywają także różne umiejętności, szczególnie odpowiednie podejście do dziecka, empatia, spokój i cierpliwość, umiejętność motywowania i wysoki poziom inteligencji emocjonalnej.

Poniżej zestawione zostały oceny, jakie przypisały sobie respondentki, ustosunkowując się do pierwszego zagadnienia, które brzmiało: „Posiadam zakres

Tabela 1. Ocena własna studentek dotycząca wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia zajęć z dziećmi — zagadnienie nr 1 (zestawienie procentowe)

Poziom ukończonych studiów I stopień												
Liczba odpowiedzi (samooceny) w skali 1–10 (N = 72)												
1–4	5		6		7		8		9		10	
[n]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]
0	6	8,3	6	8,3	16	22,2	17	23,6	11	15,3	16	22,2

  

Poziom ukończonych studiów: II stopień												
Liczba odpowiedzi (samooceny) w skali 1–10 (N = 48)												
1–4	5		6		7		8		9		10	
[n]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]
0	2	4,2	6	12,5	10	20,8	13	27,1	6	12,5	11	22,9

Źródło: opracowanie własne

wiedzy i umiejętności, które pozwolą mi prowadzić w sposób kompetentny zajęcia z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym”.

Dane zebrane w tabeli 1 wskazują, że studentki obydwu stopni oceniły siebie na podobnym poziomie. Wszystkie ankietowane uważały, że są w stanie prowadzić zajęcia z dziećmi. Do takiego wniosku mogły dojść po odbyciu praktyk ciągłych. Ponad jedna piąta oceniła siebie bardzo wysoko. Większą świadomość swoich braków miały jednak studentki studiów I stopnia. W czasie studiów nie miały wystarczającej liczby godzin praktyk w placówkach przedszkolnych i klasach młodszych. Można wysnuć wniosek, że studentki, które ukończyły studia pięcioletnie, mają bardziej ugruntowaną wiedzę i dysponują szerszym spektrum umiejętności.

Kolejne zagadnienie dotyczyło krytycznego podejścia do umiejętności potrzebnych do bycia nauczycielem kompetentnym (co oznacza nabycie nie tylko określonych cech osobistych, ale także — co ważne — zdolności pedagogicznych).

Studentki poproszono o ustosunkowanie się do następujących stwierdzeń:

„Nabyłam w toku studiów:

- 1) kompetencje bazowe (ułatwiającyce nawiązanie relacji z dziećmi);
- 2) kompetencje konieczne (użyteczne przy skutecznym wypełnianiu zadań edukacyjnych, jak: kompetencje interpretacyjne, autokreacyjne, realizacyjne);
- 3) kompetencje pożądane (pomocne w realizacji zawodu, zainteresowania, hobby);
- 4) kompetencje specjalistyczne (wiedza i umiejętności z zakresu nauczania przedmiotów);
- 5) kompetencje dydaktyczne (umożliwiającyce efektywne postępowanie z uczniami, w tym także umiejętność planowania i realizowania zintegrowanych zajęć w klasach I–III);

Tabela 2. Ocena własna studentek dotycząca bycia nauczycielem kompetentnym — zagadnienia nr 2–8 (zestawienie procentowe)

Numer zagadnienia	Poziom ukończonych studiów: I stopień																			
	Liczba odpowiedzi (samooceny) w skali 1–10 (N = 72)																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]
2	0	3	4,2	0	0	2	2,8	3	4,2	11	15,3	12	16,7	16	22,2	11	15,3	17	23,6	
3	0	2	2,8	0	0	2	2,8	8	11,1	9	12,5	11	15,3	19	26,4	6	8,3	15	20,8	
4	0	3	4,2	5	6,9	2	2,8	5	6,9	3	4,2	9	12,5	19	26,4	13	18,1	13	18,1	
5	0	3	4,2	0	0	0	0	5	6,9	9	12,5	11	15,3	18	25,0	14	19,4	12	16,7	
6	0	2	2,8	2	2,8	2	2,8	3	4,2	8	11,1	11	15,3	16	22,2	9	12,5	19	26,4	
7	0	3	4,2	0	0	5	6,9	5	6,9	6	8,3	12	16,7	12	16,7	11	15,3	18	25,0	

  

Numer zagadnienia	Poziom ukończonych studiów: II stopień																			
	Liczba odpowiedzi (samooceny) w skali 1–10 (N = 48)																			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]
2	0	1	2,1	1	2,1	1	2,1	5	10,4	5	10,4	6	12,5	9	18,8	7	14,6	13	27,1	
3	0	0	0	1	2,1	3	6,2	7	14,6	4	8,3	7	14,6	6	12,5	9	18,8	11	22,9	
4	0	0	0	1	2,1	1	2,1	0	0	7	14,6	6	12,5	9	18,8	9	18,8	9	18,8	
5	0	0	0	0	0	0	0	12	25,0	6	12,5	5	10,4	7	14,6	9	18,8	9	18,8	
6	0	0	0	1	2,1	3	6,2	5	10,4	5	10,4	7	14,6	8	16,7	7	14,6	12	25,0	
7	0	0	0	0	0	7	14,6	7	14,6	5	10,4	4	8,3	5	10,4	10	20,8	10	20,8	

Źródło: opracowanie własne

6) kompetencje psychologiczne (umiejętność motywowania, komunikowania się, dopasowywania swojego stylu pracy do stopnia dojrzałości uczniów)”.  
Na sąsiedniej stronie zestawiono odpowiedzi studentek.

Obydwie grupy reprezentują zróżnicowany poziom kompetencji. Po przeanalizowaniu ocen własnych studentek w odniesieniu do poszczególnych zagadnień można wysnuć następujące wnioski:

1. Zagadnienie nr 2 dotyczyło kompetencji bazowych, czyli umiejętności nawiązania relacji z dziećmi. Studentki oceniły siebie na średnim poziomie. Wyższe oceny przyznawały sobie studentki studiów II stopnia — ponad jedna czwarta badanych. Zdarzały się również osoby, które oceniły siebie bardzo nisko. Nie rokują one dobrze jako nauczycielki małych dzieci. Może „czują”, że nie mają wystarczającej wiedzy, by pracować z dziećmi, nie umieją rozmawiać ich językiem, nie potrafią nawiązać z nimi dobrego kontaktu.

Wniosek: być może są to osoby nieśmiałe, brak im pewności siebie, może w trakcie studiów nie nabyły wystarczających umiejętności interpersonalnych (brak dostatecznej liczby godzin zajęć — treningów interpersonalnych).

2. Zagadnienie nr 3 wiązało się z określeniem poziomu kompetencji koniecznych, bez których nie można wykonywać zawodu nauczyciela, a wśród nich — kompetencji użytecznych służących skutecznemu wypełnianiu zadań edukacyjnych. Chodziło tu głównie o ocenę własnych kompetencji interpretacyjnych, czyli umiejętności postrzegania świata jako rzeczywistości wymagającej stałej interpretacji, nieustannego wydobywania jej sensu. Te kompetencje umożliwiają zadawanie pytań, dzięki którym rozumienie świata staje się niemałym końcem zadaniem (zob. Kwaśnica, 2004). Ważne są również kompetencje autokreacyjne, które świadczą o umiejętności przyjmowania na siebie odpowiedzialności za pozostawione pod opieką dzieci i adekwatnego zachowania się w różnych sytuacjach. Dzięki tej kompetencji nauczyciel staje się twórcą własnej wiedzy pedagogicznej. Umiejętność urzeczywistniania zadań i tworzenia sytuacji edukacyjnych, warunków, które sprzyjałyby realizacji celów, oraz umiejętność doboru środków, to pożądane kompetencje realizacyjne. Dane wskazują, że studentki nie przypisywały sobie zbyt wysokich ocen, choć przyznać należy, że absolwentki studiów I stopnia miały wyższe mniemanie o sobie.

Wniosek: można stwierdzić, że studentki studiów II stopnia, które miały więcej kontaktów z dziećmi w czasie praktyk pedagogicznych, były bardziej świadome i zdawały sobie sprawę z odpowiedzialności ciężącej na nauczycielu edukacji elementarnej.

3. Zagadnienie nr 4 dotyczyło kompetencji pożądanych. Celem badania było uzyskanie opinii studentek, w jakim stopniu ich zainteresowania i hobby są pomocne w wykonywaniu zawodu nauczyciela. Przyznać należy, że osoby wykonujące zawód nauczyciela wychowania przedszkolnego i młodszych klas powinny (choć nie jest to konieczne) mieć dodatkowe umiejętności, np.



gry na instrumencie, zdolności plastyczne, które uatrakcyjniają proces edukacyjny. Zainteresowania i hobby nauczycielki mogą być przenoszone na grunt przedszkolny/szkolny.

Zebrane dane wskazują, że studentki nie przywiązywały do tego zbyt dużej wagi. Internet i media społecznościowe skupiają prawie całą uwagę młodych ludzi. Niewiele z nich — niecała jedna piąta badanych — przyznaje się do zdobywania wymienionych kompetencji.

Wniosek: minęły czasy, kiedy młodzi ludzie pasjonowali się np. sportem, udzielali się społecznie w różnych organizacjach (np. harcerskich). Współcześnie mamy e-społeczeństwo. Znak czasu, którego nie należy potępiać. Trzeba mieć jednak nadzieję, że media będą właściwie wykorzystane.

4. Następnie (zagadnienie nr 5) poproszono studentki o wyrażenie opinii na temat kompetencji specjalistycznych, na które „składają się: wiedza merytoryczna i umiejętności w zakresie nauczanego przedmiotu, zdobywane przez dokształcanie się, czytanie literatury fachowej itp.” (Hamer, 2010, s. 34). Tutaj rozrzut punktów na skali był duży, biorąc pod uwagę różne poziomy studiów. Niewiele ponad 16% badanych studentek, zarówno studiów I, jak i II stopnia, oceniło swoje kompetencje na najwyższym poziomie. Większość studentek studiów I stopnia oceniła siebie na średnim poziomie, a nawet niskim. Studentki studiów II stopnia ostrożnie oceniały siebie pod względem przygotowania merytorycznego i rzeczowego, wyżej jednak niż ich młodsze koleżanki.

Wniosek: studentki niejako przyznają, że średnio rozumiały treści nauczania w ramach danego przedmiotu, bloku przedmiotowego czy ścieżki edukacyjnej na danym szczeblu. Brak im zatem kompetencji merytorycznych. O ile można przypuszczać, że studentki niższego stopnia uzupełnią wiedzę w tym zakresie, o tyle stwierdzić należy, że przygotowanie studentek studiów II stopnia pozostawia wiele do życzenia.

5. Zagadnienie nr 6 dotyczyło kompetencji dydaktycznych. Te właśnie kompetencje są swoistym abecadłem pracy dydaktycznej i postępowania metodycznego każdego nauczyciela w procesie kształcenia. Przyglądając się ocenom, jakie wystawiły sobie studentki w zakresie umiejętności dydaktyczno-metodycznych, zauważyć należy, że najwyższe oceny zadeklarowała jedna czwarta badanych, zarówno ze studiów I, jak i II stopnia. W większości studentki oceniały siebie na średnim poziomie; studentki studiów I stopnia odpowiednio niżej. Najliczniejszą grupę stanowiły oceny w przedziale punktacji 4–9. Studentki studiów II stopnia oceniały siebie umiarkowanie.

Wniosek: sprawdza się tutaj obiegowe powiedzenie: „Praktyka czyni mistrza”. Im więcej praktyk pedagogicznych, kontaktów w sytuacjach dydaktycznych i wychowawczych z dziećmi, tym większa łatwość i swoboda w prowadzeniu zajęć/lekcji. Praktyka wszakże to jedno, a drugie to takt i wycucie pedagogiczne oraz umiejętność nawiązywania relacji z wychowankami.



6. Opinie studentek na temat umiejętności motywowania, komunikowania się, dopasowywania swojego stylu pracy do stopnia dojrzałości uczniów (zagadnienie nr 7) były zróżnicowane. Zauważyć jednak należy, że studentki, które ukończyły studia II stopnia, oceniały siebie wyżej niż ich młodsze koleżanki. Prowadzenie zajęć z dziećmi z pozoru tylko wydaje się proste. Podczas rozmowy z dziećmi należy ważyć słowa i używać zrozumiałego języka. Zebrane i zaprezentowane dane oddają aktualny poziom opanowania tych kompetencji. Studentki, które oceniły siebie wysoko (25% studentek studiów I stopnia i 20% studentek studiów II stopnia), podkreślały, że mają częsty kontakt z dziećmi (np. w rodzinie), stąd ich umiejętności komunikacji są wyższe. Reszta szczerze przyznała się do pewnych braków.

Wniosek: tutaj z kolei można sparafrazować stare polskie przysłowie: „Jeśli wejdiesz między wrony, musisz krakać jak i one”. Tylko w tym przypadku chodzi o to, by nie przejmować negatywnych wzorców zachowań, a jedynie dostosować swoje myśli, słowa i przekaz niewerbalny do poziomu dzieci, tak aby były dla nich zrozumiałe. Tej umiejętności można się jednak nauczyć. Bardzo istotne jest, aby odnosić się do dzieci z bezwarunkowym szacunkiem, pozytywnie, niezależnie od ich zachowania i stopnia rozwoju.

Cztery kolejne kwestie (zagadnienia nr 8–11) dotyczyły kompetencji komunikacyjnych. W literaturze pedagogicznej termin *komunikacja* pojawia się coraz częściej i oznacza tyle, co: porozumiewanie się werbalne, niewerbalne, interpersonalne w procesie przekazywania myśli, udzielania wiadomości. Można zatem powiedzieć, że komunikacja jest podstawą jakiegokolwiek interakcji, ma charakter sprzężenia zwrotnego. Owo sprzężenie polega na wymianie informacji przez uczestników każdej interakcji. Jest to proces ciągły, trwający w czasie (zob. Sikorski, 2010).

Każdy z nas, nie tylko nauczyciel, powinien mieć opanowane w elementarnym stopniu takie kompetencje, które płaszczyznę porozumiewania się uczynią jasną i prostą.

Studentki poproszono o wyrażenie swojej opinii na temat nabytych kompetencji komunikacyjnych, tzn. o zaznaczenie na dziesięciopunktowej skali stopnia, jaki, ich zdaniem, odpowiada tym umiejętnościom.

A mianowicie:

„Nabyłam w toku studiów:

8) kompetencje umożliwiające mi sprawną wymianę myśli i uczuć na drodze werbalnej;

9) kompetencje umożliwiające mi sprawną wymianę myśli i uczuć na drodze niewerbalnej;

10) kompetencje pozwalające mi na wymianę poglądów i myśli zmierzających do osiągnięcia współdziałania, dochodzenia do porozumienia, rozumienia intencji i celów innej osoby;

Tabela 3. Ocena własna studentek dotycząca bycia nauczycielem komunikatywnym — zagadnienia nr 8–11 (zestawienie procentowe)

Numer zagadnienia		Poziom ukończonych studiów: I stopień																				
		Liczba odpowiedzi (samooceeny) w skali 1–10 (N = 72)																				
		1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		
[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	
8	2	2,8	2	2,8	0	0	0	0	2	2,8	5	6,9	14	19,4	12	16,7	16	22,2	19	26,4		
9	2	2,8	2	2,8	2	2,8	2	2,8	5	6,9	2	2,8	15	20,8	12	16,7	16	22,2	24	19,4		
10	1	1,4	1	1,4	2	2,8	2	2,8	3	4,2	5	6,9	11	15,3	11	15,3	19	26,4	17	23,6		
11	0	0	0	0	2	2,8	2	2,8	3	4,2	5	6,9	8	11,1	17	23,6	16	22,2	19	26,4		

  

Numer zagadnienia		Poziom ukończonych studiów: II stopień																				
		Liczba odpowiedzi (samooceeny) w skali 1–10 (N = 48)																				
		1, 2		3		4		5		6		7		8		9		10				
[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	[n]	[%]	
8	0	0	0	0	1	2,1	8	16,7	7	14,6	6	12,5	4	8,3	12	25,0	10	20,8				
9	0	0	1	2,1	1	2,1	5	10,4	9	18,8	6	12,5	5	10,4	11	22,9	10	20,8				
10	0	0	0	0	4	8,3	6	12,5	5	10,4	5	10,4	5	10,4	17	35,4	6	12,5				
11	0	0	0	0	1	2,1	5	10,4	6	5,0	6	12,5	13	27,1	10	20,8	11	22,9				

Źródło: opracowanie własne

11) potrafię w sposób logiczny uzasadniać swoje argumenty, będące w opozycji do argumentów rozmówcy”.

Odpowiedzi były zaskakujące. Prawie 3% ankietowanych studentek studiów I stopnia przyznało się do bardzo niskich kompetencji w zakresie komunikacji werbalnej i tyle samo w zakresie komunikacji niewerbalnej. Zaledwie jedna czwarta–jedna piąta uznała, że nabyła takie kompetencje. Średnie (w granicach 6–9 punktów) oceny przyznały sobie studentki studiów II stopnia — zaledwie jedna piąta badanych. Nie wiadomo, jak ankietowane rozumiały stwierdzenie: „nabyłam kompetencje umożliwiające mi sprawną wymianę myśli i uczuć (na drodze werbalnej i niewerbalnej)”. Czy ową wymianę rozumiały jako umiejętność odbierania lub nadawania komunikatów? Niemniej obydwie grupy reprezentują poziom pozostawiający wiele do życzenia.

Jeżeli chodzi o takie kwestie, jak: wymiana poglądów zmierzających do osiągnięcia konsensusu, współdziałanie, dochodzenie do porozumienia i zrozumienia intencji interlokutora, respondentki oceniały siebie bardzo wysoko. Zapytane o umiejętności logicznego uzasadniania swoich argumentów, będących w opozycji do argumentów rozmówcy, obydwie grupy badanych odpowiedziały niemal identycznie, ze wskazaniem na studentki z ukończonym licencjatem.

Wnioski: osobliwe są kompetencje komunikacyjne przyszłych nauczycielek, pozostawiają one wiele do życzenia. Nauczyciel powinien przysyłać jasne i wyraźne komunikaty swoim podopiecznym, tym bardziej że dzieci mają jeszcze niewielki zasób wiedzy i doświadczeń w tej kwestii. Należy zatem postulować wprowadzenie do programu studiów przedmiotu, w ramach którego doskonalo- noby umiejętności interpersonalne i społeczne.

## **Zamiast kropki**

Edukacja elementarna stawia przed przyszłymi nauczycielami ogromne wyzwanie — wspomaganie ogólnego rozwoju dziecka. Udany start życiowy zależy także od nauczyciela. Ważną rolę odgrywać będą zdolności (kompetencje) interakcyjne, komunikacyjne, które stanowią podstawowy element składowy jego kwalifikacji.

Studentki nabywają omawiane tu kompetencje dzięki swoim aktywnym działaniom oraz nauce. Kluczowymi umiejętnościami przyszłych nauczycieli wychowania przedszkolnego i klas młodszych są przede wszystkim: umiejętność słuchania, zadawania dobrych pytań, jasny, zrozumiały przekaz informacji zwrotnych oraz nadawanie spójnych komunikatów, zarówno werbalnie, jak i niewerbalnie.

Niech słowa Konfucjusza przyświecają każdemu przyszłemu nauczycielowi-wychowawcy: „Kto nabytą wiedzę pielęgnuje, a nową bez przerwy zdobywa, ten może być nauczycielem innych”.

## Bibliografia

- Brzezińska, A. I. (2008). *Nauczyciel jako organizator społecznego środowiska uczenia się*. W: E. Filipiak (red.), *Rozwijanie zdolności uczenia się. Wybrane konteksty i problemy*. Bydgoszcz: Wyd. UKW.
- Czaja-Chudyba, I., Muchacka, B. (2016). *Nauczyciele wczesnej edukacji*. Kraków: Petrus.
- Hamer, H. (2012). *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*. Warszawa: Veda.
- Kwaśnica, R. (2014). *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2. Warszawa: PWN.
- Leszcz-Krysiak, A. (2016). *Kompetencja nauczyciela klas I–III do realizacji edukacji zdrowotnej*. W: A. Pękala, A. Leszcz-Krysiak (red.), *Tradycja — teraźniejszość — przyszłość w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*. Częstochowa: Wyd. AJD, s. 267.
- Nazaruk, S. K., Klim-Klimaszewska, A. (2017), *Direct Learning about Nature in 6-year-old Children Living in Urban and Rural Environments and the Level of Their Knowledge and Skills*. „Journal of Baltic Science Education”, 16, nr 4, s. 524–532.
- Okoń, W. (2004). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Żak.
- Przybylska, I. (2006). *Inteligencja emocjonalna jako kluczowa kompetencja współczesnego nauczyciela*. „Chowanna” XLIX (LXII), nr 1 (26).
- Przybylska, I. (2012). *Kompetencje społeczno-emocjonalne absolwentów kierunków pedagogicznych i nauczycielskich*. W: A. Dudak, K. Klimkowska, A. Różański (red.), *Przygotowanie zawodowe młodych pedagogów*. Kraków: Impuls.
- Sajdak, A. (2013). *Paradygmaty kształcenia studentów i wspierania rozwoju nauczycieli akademickich. Teoretyczne podstawy dydaktyki akademickiej*. Kraków: Impuls.
- Samborska, I. (2014). *Kompetencje nauczyciela edukacji elementarnej*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce. Kwartalnik dla nauczycieli”, nr 1, s. 41–43.
- Sikorski, M. (2017). *Kompetencje komunikacyjne nauczyciela*, <http://colloquium.elsite.eu>, COLLOQUIUM II/2010 (dostęp: 12 X 2017).
- Smak, E. (2006). *Nauczyciel w edukacji przedszkolnej*. Opole: Wyd. UOp.
- Szkolak, A. (2014). *Kompendium kandydata na nauczyciela wczesnej edukacji*. Kraków: Attyka. [www.portalsamorzadowy.pl](http://www.portalsamorzadowy.pl) (dostęp: 25 IX 2017).